

-grund

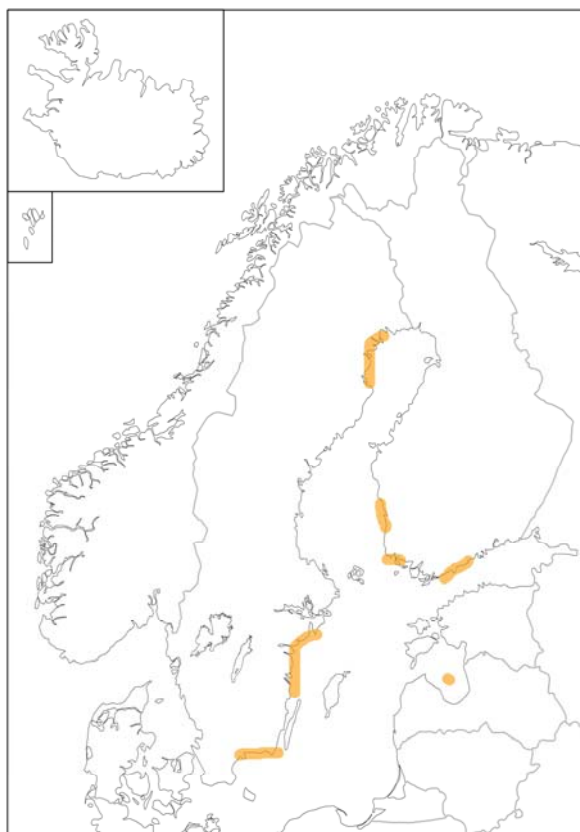
Ordet *grund* 'grunt ställe i hav eller sjö, där botten höjer sig upp nära vattenytan och kan vara till hinder för sjöfarten' m.m. förekommer som ortnamnelement över hela Norden i såväl bebyggelse- som naturnamn.

Elof Hellquist bedömer den appellativa situationen på följande sätt: *grun* n. och *grund* m. kan utgå från två olika fsv. substantiv: 1) *grund* n. och *grunder* m. (stam: *grunn-* < **grunþ-* 'botten, i sht under vatten', motsv. isl. *grunn* n. 'grund, grunt ställe' och *grunnr* m. 'botten', 2) *grund* n. och *grunder* m. (stam: *grund-* < **grund-*) 'grund, botten, djup, grundval'; bildligt: 'grund, orsak' m.m.; jfr isl. *grund* f. 'slät mark, fält' fhty. *grunt* 'grund, botten, slätt'. (Jfr Karsten 1921 s. 381 f.) Enligt SAOB (G 1036–1037) utgår *grund*, vard. även *grun* n., från fsv. *grund* n. (i sms. *fiskegrund*); jfr da. *grunn* n. 'grunt ställe, grund'. Ordet anses vara delvis identiskt med *grund* r. el. m., delvis utgöra en substantivering av adj. *grund*. I utvidgad användning kan *grund* (fortf. enl. SAOB) betyda 'holme, (mindre) ö' (se vidare Lindblom 1988 s. 68 f.). Den senare betydelsen 'liten holme' anger SAOB (år 1929) såsom föråldrad.

Den allmänna betydelsen av *grund* i svenskt riksspråk anges av nutida ord- och uppslagsböcker till 'grunt ställe i hav eller sjö, som är till hinder för sjöfarten'. Endast SAOB har den tidigare nämnda utvidgade användningen av *grund* med betydelsen 'liten holme', och då från Larsmo sockens skärgård i Österb. Detta område på den finska sidan av Bottenviken och Bottenhavet är liksom motsvarande kuststräcka i Sverige ett landhöjningsområde. Det är just i sådana områden som *grund* kommit att få betydelsen 'liten holme'.

Ortnamnelementet *grund* förekommer både i obest. form (-*grund*) och best. form (-*grundet*, -*grunden*). Enligt Ivar Modéer (1933 s. 49 ff.) tyder efterledsformer i obest. form på hög ålder hos namnen i den småländska skärgården. Han drar t.o.m. den slutsatsen att de skulle vara fornspråkliga.

I norra Norrlands kustområde och motsvarande kustområde i norra Finland är den bestämda formen -*grundet* nästan allena rådande (se Karsten 1921 s. 381 ff., Westman 1935 s. 16, Franzén 1959 s. 28, Zilliacus 1966 s. 121, Valtavou-Pfeifer 1972 s. 22, Lindblom 1988 s. 71; jfr även Modéer 1933 s. 61). Den obestämda formen -*grund*

Kartan utvisar de områden i Östersjön med namn på -*grund* som avhandlas i artikeln.

förekommer nästan uteslutande i dessa områden bland namn på undervattensgrund. Där förekommer namn som *Bolinsgrund*, *Bolstergrund*, *Borussiagrund* och *Fransellsgrund*. I den småländska skärgården är *grund*-namnen i obestämd form i regel namn på tillandade (landfasta) lokaler. Någon jämförelse går alltså inte att göra. Man skulle kunna anta att man vid namngivningen av grund på äldre sjökort följt ett visst mönster, som kan ha sina rötter långt tillbaka i tiden och i vilket ingick att använda obestämd form. (Om namnen på sjökorten se Carlsson 1983 s. 7.)

Namnlementets denotation i undersökta skärgårdar

Sverige

Modéer (1933 s. 61) anför om de småländska *grund*-namnen i Stranda hd, att de flesta avser "grund ett stycke ö[ver] m[edelvattennivå], ofta beväxta med gräs, buskar och träd (*Gräsgrundet*, *Tallegrundet* Mö[nsterås])" Ett tiotal holmnamn på *-grund* anser Modéer med viss säkerhet vara fornspråkliga, exv. *Horsegrund*, *Ljusegrund*, *Melgrund*, *Slätegrund*. "Något av dessa kan vid namnets tillkomst ha legat u[nder] v[attnenytan]". I Blekinge skärgård betecknar *grund* endast undervattensgrund (Ohlsson 1939 s. 39).

En undersökning av Else Britt Lindblom (1988 s. 72 ff.) av över 200 *grund*-namn i Luleå skärgård i Norrb. visar att *grund*-namn i allmänhet givits åt lokaler i övervattensläge. Därutöver kan konstateras att *grund* där kommit att betyda 'liten holme'. Under överskådlig tid har i det norrbottniska materialet *grund* egentligen enbart kunnat användas om övervattensgrund och holmar. Endast ett par lokaler med *grund*-namn kan ha namngivits i undervattensläge: *Fjärd(s)grundet* och *Stångholm(s)grundet* (a.a. s. 104 f.). I skärgården mellan Skellefteå och Luleå har landhöjningen de högsta värdena i Norden. Den landhöjning vi idag kan iakttä i detta centrum uppgår till 0,9 m / 100 år. (Ussisso 1977). Man bör således inte förvånas över att det är i detta område de högsta lokalerna med *grund*-namn förekommer.

Finland

Den österbottniska skärgårdens ortnamn har undersökts av T.E. Karsten (1921–23), som inte gått in på *grunds* denotation; jfr dock betydelsen av "grundet" i Larsmo sn i Österb. ovan. De nyländska *grund*-namnen betecknar enl. Ivar Westman (1935 s. 16) i regel en mindre holme, emellanåt blott ett undervattensgrund, och han fortsätter: "Genom landhöjningen har en del av de lokaler i vilkas namn ordet ingår, dock blivit ganska stora. Den best formen är den vanligare".

Om *grund*-namnen i Houtskär uppger Kurt Zilliacus (1966 s. 122): "Av 35 undersökta 'grund' 7 är landfasta och 1 undervattensgrund, de övriga övervattensgrund." 27 antecknades huvudsakligen bestå av berg, 3 av morän, 9 uppvisar träd. 9 lokaler uppskattades till max 1 meters höjd, 7 till 2 meters höjd och 6 till 3 meters höjd. Enligt ortsbornas uppgifter avser *-grund* ett lågt och litet övervattens- (3 svar) eller undervattensgrund (1) bestående av berg (6) och morän (3).

Om *grund*-namnen i norra Satakunta skriver Ritva Valtavou-Pfeifer (1975 s. 22): "Alla *-grund*-namn i området betecknar lokaler som höjer sig över vattenytan, men uppgifter finns om undervattensgrund från början av 1900-talet [....]".

Estland (Runö)

På den tidigare svenskspråkiga ön Runö i Rigabukten betecknar, enligt Gösta Franzén (1959 s. 128), *grund* både över- och undervattensgrund.

Av de undersökta skärgårdarna är det således endast i den blekingska som *grund* betecknar blott undervattensgrund. Det är ju också den av de representerade skärgårdarna som minst påverkats av landhöjningens verkningar.

Litteratur och förkortningar

- Bladh, Peter Johan. 1807. Försök att bestämma rätta meningen af landgrund och hafsband, med några flere uti Kongl. Fiskeriförordningen af den 14 nov 1766 förekommande ord. *Kongl. Vetenskapsakademiens handlingar*.
- Carlsson, Hans E. 1983. *Ortnamnen i sjökortet – förr, nu och i framtiden*. LMV-rapport 1983:7.
- Ekman, M. m.fl. 1982. Bestämningen av landhöjningen i Sverige ur upprepade precisionsavvägningar. *Landhöjning och kustbygdsförändring* (se detta).
- Franzén, Gösta. 1959. *Runö ortnamn*. (Estlandssvenskamas folkliga kultur 4. Skrifter utg. av Kungl. Gustav Adolfs Akademien 33.)
- Frängsmyr, Tore. 1982. Från vattuminskning till landhöjning. *Landhöjning och kustbygdsförändring* (se detta).
- Granlund, Åke. 1956. *Studier över östnyländska ortnamn*. (SNF 44.)
- Karsten, T. E. 1921, 1923. *Svensk bygd i Österbotten* 1–2. (Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland 155, 171.)
- Landhöjning och kustbygdsförändring* 1–2. 1982. Symposieskrift. Nordiskt symposium i Luleå 2–4 juni 1982. Utg. av Sveriges geologiska undersökning & Luleå kommun.
- Lindblom, Else Britt. 1988. *Studier över önamnen i Luleå skärgård*. (Skrifter utg. av Dialekt och folkminnesarkivet i Umeå. Serie B. Namn. Nr 3.)
- Modéer, Ivar. 1933. *Småländska skärgårdsnamn*. (Skrifter utg. av Gustav Adolfs Akademien för folklivsforskning 1.)
- Ohlsson, Bertil. 1939. *Blekingekusten mellan Mörrums- och Ronnebyån*. (Skrifter utg. av Gustav Adolfs Akademien för folklivsforskning 5.)
- Pitkänen, Ritva Liisa. 1973. Grundorden för kringfluten lokal i finska skärgårdsnamn. *Synvinklar på ortnamn*. 1973. (Meddelanden från Folkkultursarkivet 1.)
- Ussisso, I. 1977. Computation of land uplift and mean sea level in Sweden. *Geologiska Föreningens i Stockholm Förhandlingar* 99 (1977).
- Valtavou-Pfeifer, Ritva. 1975. *Skärgårdsnamn i norra Satakunta*, Folkmålsstudier 25.
- Westman, Ivar. 1935. *Nyländska önamn* 1. (Folkmålsstudier 3.)
- Zilliacus, Kurt. 1966. *Ortnamnen i Houtskär*. (SNF 55.)

Else Britt Lindblom
(1992; artikeln granskad 2004)